

ORIENTační list 11

Umění jižní a jihovýchodní Asie

Buddha Šákjamuni v sochařství jižní a jihovýchodní Asie

Raný buddhismus byl monastickým náboženstvím. Buddhističtí mniši se zřekli světských vazeb, jejich jediným majetkem bylo roucho a žebračí miska. Zájem o tělesné formy se měl omezovat na vědomí jejich pomíjivosti a smrtelnosti. Jeden z textů Pálijského kánonu, přeneseného ústní tradicí a zapsaného v 1. století př. n. l., mnichy dokonce varoval před zobrazováním lidí a zvířat na zdech klášterů. První dochovaná zobrazení zakladatele buddhismu Buddhy Šákjamuniho v lidské podobě se tak objevila až v 1. století n. l., několik staletí po jeho vystoupení v Indii, jehož přesná doba není známa a klade se mezi 6.–4. století př. n. l.

První reliéfy v buddhistických klášterních komplexech ze 2.–1. století př. n. l. ještě neukazují Buddhu v antropomorfní podobě. Nahrazují ji ústřední emblémy ustálené pro určité scény, například stúpa jako vyjádření Buddhova vstupu do nirvány. Reliéfy mohly mít didaktickou funkci, související mimo jiné

s rostoucím vlivem laiků, kteří kláštery podporovali a na jejichž zájmy bylo potřeba brát zřetel. Šíření buddhismu mezi laiky pravděpodobně také přispělo k tomu, že postava zakladatele učení, chápaná v raném buddhismu jako ideál člověka ukazujícího

správnou cestu, byla deifikována. A teprve odtud vedla cesta k vytvoření jeho prvních kultovních soch a obrazů.

Nejstarší dochovaná zobrazení Buddhy v lidské podobě se objevila téměř současně na dvou místech, v indické Mathuře a v historické Gandháře v dnešním Pákistánu, případně Afghánistánu. Pro další vývoj buddhistického umění na jeho cestě Asií měl rozhodující význam guptovský styl (4.–6. století) rozvíjený

Buddha překonávající Máru, Thajsko, sukchótchajské období, 14. století, bronz, v. 26 cm, NG Vp 1046

především v severní Indii. Tehdy se také ustálil repertoár ikonografických prvků, které Buddhovo zobrazení charakterizují i v dalších staletích a oblastech, kam se buddhismus rozšířil.

K Buddhově lidské podobě patří určité rysy označované jako znamení milosti velkého člověka – buddhistická tradice vypočítává třicet dva hlavní znaky a osmdesát menších.

Buddha, Laos, 18. století, bronz se zbytky zlacení, v. 70,8 cm, NG Vp 583

Zobrazení může zachytit jen některé z nich, buddhisté k němu ale přistupují tak, že všechny jsou – byť neviditelně – obsaženy. Výběr zobrazovaných znaků se v průběhu času a podle oblastí mění. Na první pohled Buddha charakterizuje výběžek lebky na temeni hlavy, pokrytý účesem. V sanskrtu, kterého se v ikonografii buddhistického umění používá podobně jako latiny pro křesťanské umění, se označuje *ušníša*. Buddhisté jej chápou jako vyjádření moudrosti, duchovnosti a toho, že Buddha dosáhl probuzení (osvícení).

Především sochařství jihovýchodní Asie nad *ušníšou* ukazuje ještě plamen, *ketumálu*.

Vlasy vyrůstají ve spirálkách stáčených doprava. Uprostřed čela mívají Buddhovy sochy někdy výstupek *úrna* naznačující duchovní vhlad. Typické protažené boltce uší jsou jedním ze dvou znaků získaných až za života. Odkazují na dobu, kdy Buddha, tehdy ještě princ Gautama, žil v přepychu u dvora svého otce a nosil těžké náušnice. Stejný znak má však většina podob dalších buddhů i bódhisattvů.

Některé rysy se naopak zachycovaly jen v určitých dobách a oblastech, například (vždy dlouhé) prsty mají v pozdním thajském a laoském sochařství stejnou délku. Protože Buddha byl mnichem, jeho oděvem je mnišské roucho, zpravidla jednoduché, aranžované různým způsobem podle tradice oblasti. Někdy se však představuje jako král ve zdobeném oděvu, se šperky a královskou korunou. Buddha Šákjamuni i další buddhové a bódhisattvové často stojí nebo sedí na květu lotosu. Ten vyrůstá ze dna, z bahna, a přece se na hladině rozvine v krásný čistý květ – opět poselství buddhismu následovníkům.

Zdenka Klimentová

Zdroje

Buddha. Obraz Buddhy Šákjamuniho v asijském umění, Národní galerie v Praze, Praha 1996

Dhammapadam neboli Cesta k pravdě, překlad a úvod Karel Werner, CAD Press, Bratislava 2001
V. Miltner, Malá encyklopedie buddhismu, Práce, Praha 1997

Náboženství a společnost v jižní a jihovýchodní Asii. Tradice a současnost. (J. Bečka, J. Holman, D. Marková ed. S. Vavroušková), Orientální ústav Akademie věd ČR, Praha 2005

http://www.vam.ac.uk/collections/asia/asia_features/buddhism/buddhism/index.html

